

Людомир ФІЛОНЕНКО

*завідувач кафедри музикознавства та фортепіано
Дрогобицького державного педагогічного університету
ім. Івана Франка, доцент, кандидат педагогічних наук*

ПРО КОМПОЗИТОРА ЯРОСЛАВА БАРНИЧА ТА ЙОГО ПІСНЮ «ГУЦУЛКА КСЕНЯ»

Яскравим представником української музичної культури ХХ ст. є Ярослав Барнич (1896–1967), який все своє життя присвятив служінню мистецтву та рідній культурі. Творча постать митця вражає своєю неординарністю та глибиною, адже він був не тільки видатним композитором та педагогом, але й талановитим диригентом і музично-громадським діячем. На сьогоднішній день його життя та творчість ще недостатньо вивчені й маловідомі широкому загалу, оскільки більшість його композицій було знищено, а окремі, такі як «Гуцулка Ксеня», — привласнені іншим автором. Лише завдяки окремим науковцям, музикознавцям й краєзнавцям вдалося частково дослідити творчий доробок Ярослава Барнича, який зайняв належне місце в еволюції українського музичного мистецтва. Відомості про композитора подані в працях Осипа Гайського [2], Петра Медведика [6], Степана Пушика [10], Валер'яна Ревуцького [11], Степана Стельмашука [13], Людомира Філоненка [15], Ореста Яцківа [17] та ін.

Митець народився в селі Балинцях біля Коломиї (тепер Снятинського району Івано-Франківської області) 30 вересня 1896 р. в сім'ї директора школи. Вирішальний вплив на формування майбутнього композитора мав його батько Василь, ініціатор культурно-громадського життя, особисто знайомий з Миколою Лисенком.

Перші кроки на ниві музики Ярослав Барнич зробив, ще навчаючись у Коломийській гімназії (1906–1914). Тут він організовує камерний оркестр із своїх товаришів. А першим твором, яким диригував молодий маестро, була «Наталка Полтавка» Миколи Лисенка. Одночасно він вчиться гри на скрипці у відомого коломийського педагога Й. Шнабеля. В цей час Я. Барнич робить і перші композиторські спроби («Під сумну годину». Думка і коломийка для фортепіано ля-мінор, «Oblitus...», Вальс до-мінор для фортепіано, «Allegro vivace» для фортепіано соль-мінор, «Забутий», Вальс соль-мінор

для скрипки соло, другий варіант для кларнету, «Згадка-туга». Вальс ре-мінор для фортепіано).

Після початку Першої світової війни, у 1914 році, Я. Барнич добровольцем вступає до лав Українських Січових Стрільців. Волею обставин, у жовтні 1915 р. успішно закінчує гімназію у Відні. Не забуває і про музичну творчість: разом з Михайлом Гайворонським організовує смичковий квартет УСС, до складу якого входили ще Антін Баландюк та Роман Лесик. Тривалий час працює у Львові диригентом театру «Української бесіди» (1916–1919, 1921–1924). Саме тоді в театрі «Бесіда» зібралось гроно талановитих акторів, таких як Катерина Рубчак, Василь Коссак, Амвросій Нижанківський та інші. Згодом приходять ще й режисери Михайло Онуфрак, Йосип Гірняк, актори Іван Рубчак, Євген Коханенко. За короткий час було поставлено «Хату за селом», «Гриця», «Наталку Полтавку», «Катерину». А з 1 січня 1924 р. композитор став музичним керівником «Українського театру» під дирекцією І. Когутяка.

Паралельно Я. Барнич навчається у Вищому музичному інституті імені Миколи Лисенка у Львові, де опановує диригування та гру на скрипці в професора Е. Зуни, а гармонію й теоретичні предмети — у видатного музиканта В. Барвінського. Тоді ж записується слухачем на філософський факультет Львівського університету. В 1924 р. з відзнакою складає педагогічний іспит з музики і співу у Вищому музичному інституті імені Миколи Лисенка, після чого його призначають музичним керівником і диригентом Українського державного театру товариства «Просвіта» в Ужгороді (1925–1926). В цей час він виїжджає до Берліна, де поглиблює знання з диригування на курсах «Стерншес Консерваторіум» у класі професора Вільгельма Гросса.

З 1927 по 1929 рр. Я. Барнич працює в Самборі вчителем музики в жіночій Учительській семінарії «Рідної школи», організовує філіал Музичного інституту імені Миколи Лисенка, диригує хором «Самбірського Бояна». Незважаючи на важкі побутові умови й скрутне матеріальне становище, Ярослав Барнич разом із дружиною Ярославою створює й очолює аматорський театр. І вже впродовж короткого часу в Самборі були поставлені такі класичні твори як «Запорожець за Дунаєм», «Чорноморці», «Циганський барон», «Баядерка» та інші. На ці вистави він і його дружина запрошували знайомих акторів зі Львова Софію Стадникову, Івана Рубчака, Івана Даньчака, Амвросія Нижанківського та ін. І хоч Ярослав Барнич наприкінці 1929 р. переїхав на роботу до Станиславова, театр успішно працював ще рік, поки в Самборі залишалася його дружина. Власне,

в цей час у місті відбувся бурхливий розквіт театрального мистецтва. Музично-просвітницька діяльність Ярослава Барнича в Самборі хоч і не була тривалою, але залишила великий спадок. Про нього знають, його пам'ятають, а це найвища нагорода, яку отримав митець.

У Станиславові композитор працює в семінарії сестер Василянок, жіночій гімназії УПТ, державній українській чоловічій гімназії, Музичному інституті імені Миколи Лисенка, державному Музичному інституті імені Станіслава Монюшка, Польській вищій школі імені Фредеріка Шопена, диригує хором «Боян». З 1932 р. він викладає історію музики і співу в Станиславській Духовній Семінарії, а в 1939 р. його призначають музичним керівником обласного театру імені Івана Франка в Станиславові й диригентом симфонічного оркестру в державній філармонії. Через рік — створює Гуцульський ансамбль пісні і танцю.

Що ж стосується композиторської творчості Я. Барнича Станиславського періоду (1929–1941), то в цей час були написані всі популярні пісні-танго: «Ох, соловію» (1932), «Чи тямийш?» (1932), «Гуцулка Ксеня» (1932–33), «Ще раз...» та інші. Нагадаємо, що тривалий час «Гуцулка Ксеня» безпідставно приписувалася Р. Савицькому (не відомому піаністові, а його однофамільцеві — самодіяльному композиторові зі Стрийщини). Але сьогодні історичну справедливість вдалося відновити, завдяки вільному користуванню документальними матеріалами спецфондів, архівів, які стали доступними для широкого загалу, а також при допомозі спогадів сучасників Ярослава Барнича як з України, так і з-за її меж (США, Канади). В 30-ті рр. з'явилися й усі оперети композитора («Дівча з Маслосоюзу» (1932), «Шаріка» (1934), «Пригода в Черчі» (1936), «Гуцулка Ксеня» (1938).

В 1941–1944 рр. Я. Барнич займає посаду диригента Львівського оперного театру. З його участю поставлено оперу «Продана наречена» Б. Сметани, музично-драматичну сцену до «Назара Стодолі», «Вечорниці» П. Ніщинського, «Камінний господар» Б. Кудрика, балети «Мрії старого композитора» Й. Штрауса, «Пер-Гюнт» Е. Гріга, оперети «Циганський барон», «Лили» Й. Штрауса, «Циганське кохання» й «Паганіні» Ф. Легара, «Пташник з Тіролю» К. Целлера та ін.

В 1944 році, як і значна кількість талановитої мистецької інтелігенції Західної України, композитор змушений покинути батьківщину і виїхати за кордон: спочатку до Німеччини (1944–1949), а пізніше до США, де жив і працював у Філадельфії (1949). Потім

— переїжджає до Лорейну, а згодом й до Клівленду (штат Огайо). У 1952 р. в Нью-Йорку створюється Український Музичний Інститут, а в одній із його філій — у містах Клівленді і Лорейні — працює Я. Барнич, де викладає гру на скрипці та теоретичні предмети.

На початку 1950-х рр. він створив хори «Гомін» та «Український Народний хор ООЧСУ», які згодом об'єднав й назвав Український хор імені Тараса Шевченка (Клівленд, США). Впродовж 15-ти років (1951–1966) Ярослав Барнич працював художнім керівником та диригентом цього неординарного колективу й провів з ним понад 100 великих імпрез (концертних виступів та сценічних постановок). На думку музикознавця Антіна Рудницького, це був один з кращих колективів у США. А 8 липня 1961 р. професор Я. Барнич виїжджає до Канади підготувати хор до виступу на відкритті пам'ятника Тараса Шевченкові у Вінніпезі. Триста співаків і 80 музикантів Вінніпегського симфонічного оркестру дають такий успішний концерт, що міська управа присуджує Я. Барничеві звання Почесного Громадянина Міста [15].

23 квітня 1966 р. Я. Барничеві в урочистій обстановці було вручено почесну «Золоту батуту» — одну з найвагоміших нагород в українській діаспорі, виголошені поздоровлення Папи Римського (Павла VI) і кардинала Йосипа Сліпого. А кульмінацією вечора стала подія, яка зробила розголос на цілий світ, адже на ювілейному вечорі Я. Барнича було підписано декларацію в обороні передових літературних критиків в Україні Івана Дзюби й Івана Світличного, що стали жертвами переслідувань московсько-імперіалістичного режиму.

Остання робота митця — п'єса-казка на три дії «Чародійна сопілка». Твір не вдалося закінчити, адже 1 червня 1967 р. Я. Барнич помер. На прохання його дружини, Ярослави Барнич текст «Чародійної сопілки» був дописаний Л. Полтавою, а музика — Б. Сарамаго та В. Овчаренком.

Сьогодні вже ні в кого не виникає сумнівів, що автором популярної пісні-танго «Гуцулка Ксеня» (слова і музика) є український композитор, диригент, педагог і музично-громадський діяч Ярослав Барнич. Про це свідчить Олена Вергановська, племінниця композитора, в коломийському будинку якої часто бував Ярослав Барнич, приїжджаючи зі Станиславова. Тут він і працював над улюбленою народом піснею «Гуцулка Ксеня». Це підтверджують учні та сучасники митця, коломийчани Лідія Біль, Галина Грабець, Зеновія Гоянюк, Марта Деделюк, Володимира Пригородська та ін. Дівчиною-прообразом героїні пісні була вродлива Ксеня Клинов-

ська з Небилова, що біля Перегінська Рожнятівського району Івано-Франківської області, на межі бойківщини й гуцульщини. Вона вчилася у композитора в Станиславові і надихнула його на створення пісенного шедеву. Так часто бувало в творчості видатних митців. Отже, можемо говорити про бойківське коріння «Гуцулки Ксені».

Протягом останніх десятиріч встановити істину намагалися неодноразово. Але, на жаль, не вистачало документальних матеріалів. Ось що з цього приводу пише професор Степан Стельмащук у своїх спогадах про відомого композитора Євгена Козака в тижневику «Неділя»: «...Вдруге КДБ зацікавилася Є. Козаком, коли він десь у 40–50 рр. відкрито виступив прихильником Барничевого авторства «Гуцулки Ксені». Його викликали і сказали: «Не лезь не в своїй дело». Ось так і не інакше: не лезь! Мало б виходити, що авторством популярної пісні не музиканти, а каральні органи мають цікавитися. Чи можна собі уявити щось подібне в нормальній державі?» [14]. Це і не дивно, адже Ярослав Барнич в свій час був у легіоні УСС, так само як і автор популярної пісні «Червоні маки» Іван Недільський й творець «Ірчика» Роман Купчинський (нагадаємо, що ці пісні та кож були привласнені Р. Савицьким).

У листі від 14 жовтня 1992 р. Олена Вергановська пише: «Багато думала я про ту «Гуцулку Ксеню» і не можу зрозуміти, чому довкола неї стільки шуму? З якої причини об'явилися два автори цієї пісні, трудно зрозуміти. На жаль, обидва претенденти до авторства вже покійні, і не можна їх абсолютно сконфронтувати. Може тоді можна би якось ту справу вияснити до кінця. Для нас автором тої пісні був завсіди Славко, про нікого другого ми не чули, поки не прийшла радянська армія. Пісня точно була написана в 1932–33 рр. і не можу собі уявити, щоби музик тої міри, яким був мій вуйко, присвоїв собі чужу пісню... Тут у Коломиї він і працював над «Гуцулкою Ксенею» і «Хто би мені що не говорив про неї, для мене завсіди буде автором Славко»[4].

Далі буде

1. *Барнич Я.* З автобіографії // *Визвольний шлях.* — Лондон, 1975. — Кн. 4.

2. *Гайський О.* Ярослав Барнич: життя та творчий шлях // *Вісті (США).* — 1966. — Ч. 3. Лист Надії та Софії Вергановських з Коломиї до Людомира Філоненка у Дрогобич від 25 серпня 1999 року.

3. Лист Олени Вергановської з Коломиї до Людомира Філоненка у Дрогобич від 14 жовтня 1992 року.

4. *Лисяк О.* 50 років за диригентським пультом // Гомін України (США). — 1966. — 13 серпня.
5. *Медведик П.* Барнич Ярослав (Діячі української музичної культури: Матеріали до біо-бібліографічного словника) // Записки НТШ: Праці музикознавчої комісії / Ред. О. Купчинський, Ю. Ясиновський. — Львів, 1993. — С. 555.
6. Пам'ятник композиторів // Крилаті. — Брюссель, 1970. — № 12. — С. 19.
7. Пісні та романси українських радянських поетів (1917–1957). — К., 1960.
8. Протокол засідання Президиума Союза советских композиторов Украины от 24 мая 1956 года // ЦДАМЛУ, ф. 661, оп. 1, арк. 118.
9. *Пушик С.* Про авторів пісень «Червоні маки» і «Гуцулка Ксеня» // Галичина. — 1995. — Ч. 106–114.
10. *Ревуцький В.* В орбіті світового театру. — К.; Харків; Нью-Йорк, 1995.
11. Рукопис цього спогаду знаходиться в приватному архіві професора Степана Стельмашука.
12. *Стельмашук С.* Гуцулка Ксеня. — Львів, 2007.
13. *Стельмашук С.* Спогади про Євгена Козака // Неділя. — 1994. — Ч. 21.
14. *Філоненко Л.* Ярослав Барнич: науково-популярний нарис про життя та творчість. — Дрогобич, 1999.
15. *Барнич Я.* Вибрані твори / Упор. Л. Філоненко. — Дрогобич, 2004.
16. *Яцків О.* Гуцулка Ксеня завше з нами // Просвіта. — 1997. — 1 лют.
17. City of Cleveland Honoring Late Yaroslav Barnych // Svoboda. — 1967. — June 6.
18. Clevelanders to Honor Ukrainian Composer // Svoboda. — 1966. — April 16.